

2023. február 11. - **Elfogultnak lenni nem bűn, hanem nagyon is emberi dolog.** Kérdés, ki ismeri el, hogy elfogult, s ki nem. Az elfogultság csökkentésére mind az újságírásban, mind a tudományban vannak módszerek, ez azonban nem jelenti azt, hogy ki is lehet küszöbölni teljesen.

Pedig a tudományról úgy szoktunk gondolkodni, mint ami a végső igazsággal szolgál. Ezzel együtt a tudomány is változik, sőt a belső viták a tudomány fontos alkotórészei. Többek közt egy médiakutató és összeesküvéselméletekkel foglalkozó amerikai tudós, Joseph Uscinski mutat rá, hogy a legtöbb kérdésben a tudósok is vitatkoznak. Emellett pedig – tehetjük hozzá – ha egy társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozó tudományterületen túlnyomó többségben vannak egy politikai ideológia követői, például a liberálisok, akkor az a terület is átpolitizált, valamint egészében egyoldalú és elfogult lesz. Pont erről szól egy megjelenés előtt álló kötet, melynek egyik fejezetét foglaljuk alább össze.

„'Mindenki elfogult' – ez a legüresebb közhely. Talán szó szerinti értelemben, felszínes jelleggel igaznak mondható, de teljesen hasznavehetetlen abban, hogy megtudjuk, ki és melyik tudós állításai érvényesek vagy érvénytelenek. Világos, hogy egyes tudományos állítások igazak, mások nem. Néha a bizonyítékok ellentmondásosak vagy zavarosak. Mégis egyes tudományos állítások nyilvánvalóan igazak, míg mások annak ellenére igazak, hogy nem nyilvánvalóak. Így aztán az állítás, hogy 'mindenki elfogult', nem feltétlen jelenti azt, hogy a bárki által levont minden konklúzió elfogult, főleg hogy egyesek jobbak abban, hogy túllépjenek elfogultságaikon, mint mások.”

Ezekkel a szavakkal kezdődik az a tanulmány, ami a kortárs társadalomtudományok, de főleg a pszichológia politikai elfogultságát mutatja be. A szerzők, Nathan Honeycutt és Lee Jussim a Rutgers Egyetem pszichológia szakának professzorai, mindkettejük szakterülete a politikai pszichológia, azon belül is a társadalomtudományokban jelentkező politikai elfogultság. A kötet, amelyben a tanulmány meg fog jelenni, az Ideological and political bias in psychology: Nature, scope and solutions címet viseli (Ideológiai és politikai elfogultság a pszichológiában; New York: Springer, 2022).

Mint írják, három esetben nem probléma a tudósok személyes elfogultsága: amikor sokféle

elfogultság van jelen; amikor a téma nem politikai; és amikor a tudományos módszertani garanciák megfelelőek. Honeycutték azonban arra jutnak, hogy a társadalomtudományok területén, és kiemelten a szociálpszichológiában az első és a harmadik kritérium ritkán teljesül, azaz

a baloldali politikai elfogultság súlyos probléma a társadalomtudományokban.

Mint megjegyzik: a politikai alapú ferdtítés annyira szélsőséges méreteket ölt Amerikában, hogy aki nincs otthon e területen, az az erre vonatkozó adatokat a tudományos világ lejárására tett kísérletként is értékelheti. Az amerikaiak alapvetően ugyanakkor alábecsülik a tudományos világ baloldali elfogultságát. Hozzáteszik: ha mindez delegitimizálja a tudományos világot, akkor a tudományos világ saját magát delegitimizálta.

Két példával élve: a negyven amerikai topegyetem pszichológia szakán nincs egyetlen egy jobboldali (republikánus) meggyőződésű oktató sem, azaz „a nem baloldali kutató a pszichológiában veszélyeztetett fajta”. A közgazdaságtanban 3:1, a szociológiában 27:1, az antropológiában 41:1 a baloldali meggyőződésű oktatók és kutatók túlsúlya. Az Obama/Romney elnökválasztáskor a társadalompszichológusok 75:1 arányban szavaztak Obamára. A szerzők emellett hangsúlyozzák, hogy egyre több téma átpolitizált.

De a tudósok nyitottak!

Ugyanakkor igaz, hogy sok tudós azzal érvel: a normál tudományos módszertan elég védelem a politikai elfogultság ellen, sőt egyesek szerint maga az ideológiai elfogultságra vonatkozó felvetés is már önmagában tudományellenes. Emellett a tudósok általában a tesztek szerint nyitottabb személyiségek, így elvileg az ellenérvekre is jobban hallgatnak.

Ugyanakkor mint Honeycutték rámutatnak: a bizonyítékok ennek ellenkezőjét mutatják.

A magas iskolázottság és fokozott tudományos jártasság a polarizáció fokozásával jár az ellentmondásos tudományos témákat illetően (Drummond & Fischhoff, 2017). Mint mondják: ennek oka talán az, hogy mélyen gyökereznek a meggyőződések és jók az érvelésben.

Emellett hozzáteszik, hogy a pszichológiatudomány régóta küzd módszertani problémákkal („szuboptimális metodológiai gyakorlatok” vannak benne elterjedve).

A lektorálás sem biztosíték

A tudományos világban az elfogultság elleni végső bástyának a lektorálás intézményét tartják (peer review): a magasan jegyzett tudományos folyóiratok minden tanulmányukat két, a szerzők számára ismeretlen kilétű szaklektorral nézetik át, és gyakran visszaküldik javításra. A társadalomtudományokban egyre inkább elterjedt gyakorlat, hogy ami nem ment át ilyen lektoráláson, az a tanulmány nem is számít igazán tudományosnak. Honeycutték viszont leszögezik:

„az elképzelést, hogy a lektorálás biztosíték a rossz tudomány ellen, már sok kudarc cáfolta”, és sok erre vonatkozó kutatás is igazolta (áttekintésként lásd: Crane & Martin 2018, Csiszar 2016, Heesen & Bright 2021).

Ezt öt példával támasztják alá:

1. a pszichológia replikációs válságával;
2. azzal, hogy a lektorált tanulmányok fele annyi statisztikailag szignifikáns eredményt hozott, mint a konvencionális kutatások;
3. azzal, hogy olyan tanulmányok, amelyek magasan jegyzett, lektorált folyóiratokban jelentek meg, és magasan jegyzett intézmények elismert kutatói írták őket, elutasításra találtak, amikor új kéziratként nyújtották be őket, mint alacsonyabb presztízsű intézmények kutatóinak munkáit;
4. a Grievance-afférral, amikor értelmetlen szövegű „tanulmányokat” publikáltak kutatók lektorált

folyóiratokban, amelyek tudományosként fogadták el őket;

5. s végül azzal, hogy a szakirodalom 90 százaléka szerint az antidepresszánsok hatékonyak, bár az erre vonatkozó tanulmányok fele szerint nem azok.

Emellett gyakori, hogy a tudósok egyes kutatások eredményeire azt mondják, hogy azok ellentmondanak egyes baloldali aktivista céloknak, tehát politikai alapon ítélik meg a tudományos eredményeket, úgy, hogy nem cáfolják azokat (Dreger 2016, Retraction Watch, 2020).

Ehhez tartozik az, amikor a „megélt tapasztalat” fontosabb lesz a tudományos eredményeknél (a feminista álláspont-elméletnek köszönhetően).

A szerzők nem azt mondják, hogy a lektorálási rendszer felesleges; csak azt, hogy ha a tudományos intézményrendszer más szintjein van politikai elfogultság, akkor ebben is lesz, magyarul a peer review-rendszer sem csálthatatlan, azt is emberek csinálják.

A csővezeték-modell

A szerzők kidolgoztak egy modellt, ami szerint a társadalomtudományos világba felülreprezentáltak kerülnek be aktivisták, a tudományos világ pedig támogatja az aktivizmust, s mindez a tudósok önradikalizációjához vezet – bal felé. A baloldali aktivisták ugyanis a tudományos körökben ellenséges légkört teremtenek a másmilyen meggyőződésűek számára, akiket így kevésbé vesznek fel ezekbe a körökbe, és ha esetleg be is kerülnek, a tudományos előrehaladásuk is nehezebb lesz, ahogy a publikációt is megnehezíti mindez. Ez hatás pedig a „lektorált tudományt” („peer reviewed science”) is eléri.

Ennek az a következménye, hogy az amerikai társadalomtudományos életben messze túl vannak reprezentálva a szélsőbaloldaliak – írja Jussim és Honeycutt. – A felmérések szerint az amerikai lakosság 4-15 százaléka szélsőbaloldali, a társadalomtudományos világban azonban ez ennek több mint a kétszerese, sőt eléri a 40 százalékot is (Gross & Simmons 2014, Kaufmann 2021). Mindez a jutalmazási rendszerben és az előrehaladásban is

következményekkel jár, sőt az egyet nem értők büntetése is gyakori – egy kutatás (FIRE) csak 2021-ben kimutatott 80 megbüntetett jobboldalit és 34 megbüntetett baloldalt. A büntetés lehet kirúgás, elfogyhat valaki körül a levegő, vagy romlik a reputációja, nem kap támogatási pénzt, nem léptetik elő, nem kap meg valamilyen munkát, és így tovább. A nem baloldali tudósok nagy százaléka érzi magát ellenséges környezetben (Honeycutt & Freberg 2017, Inbar & Lammers 2012, Kaufmann 2021). Sőt: a tudósok 20-80 százaléka nyíltan bevallja, hogy diszkriminálná a konzervatívokat (lásd az előző hivatkozott tanulmányokat, plusz: Peters et al 2020.) Emellett mindez oda vezet, hogy a konzervatív meggyőződésű kutatók megtartják maguknak nézeteiket, valamint a kutatásaik is amennyire csak lehet, apolitikusak.

A „baloldali autoritarianizmus” (LWA, leftwing authoritarianism) egyre jobban elterjed az amerikai akadémiai életben, és három következménye van: intolerancia, cenzúra és agresszió. Így a társadalomtudományos világ a baloldali konformitást jutalmazó reputációs rendszerré vált.

Az átpolitizált témákban készült tudományos kutatások így aztán többféleképpen lesznek elfogultak bal felé: több ilyen készül, inkább támogatják az ilyen kutatásokat, és elismertebb folyóiratokban jelennek meg, valamint többet idézik őket, és inkább elfogadják őket igaznak széles körben. Azaz a balra húzó ilyen kutatások megalapozottabbnak tűnhetnek, mint amennyire valójában azok.

A szociálpszichológusoknak például hajlamosak tagadni a következőket: hogy az evolúció befolyásolta az ember preferenciáit és attitűdjét; hogy vannak a fizikai attraktivitásnak (szépség) egyetemes jellemzői; hogy a nemek közti pszichológiai különbségek elsősorban genetikai eredetűek; s hogy a férfiak számára nehezebb hűségeseknek maradni.

Elfogultabbak-e a konzervatívok?

Valamint vannak kutatható témák, és vannak tiltott témák. Például eleve az ideológiai elfogultság kérdésének felvetése a tudományban egyesek szerint tudományellenes (Jost 2011). Ezzel kapcsolatban érdekes felvetése van a szerzőknek, amit a jövőben kutatni érdemes: hogy aki tagadja a baloldali politikai elfogultságot, az elfogultabb. Hozzáteszik, hogy van egy olyan elterjedt meggyőződés, hogy a konzervatívok előítéletesebbek a baloldaliaknál (Jost et al 2003), holott ezt számos kutatás már cáfolta

(Brandt et al 2014, Ditto et al 2019). Vagy míg a jobboldali autoritarianizmus vizsgálata régen bevett téma, a baloldali autoritarianizmusé nem az, sőt egyesek utóbbit mítosznak minősítették (Stone 1980), holott létezik (Conway et al 2018, Costello et al 2021).

Sőt az is gyakori, hogy a baloldaliak számára kedves eredményekre vezető, de már cáfolt tudományos kutatásokat továbbra is igazként hivatkozzák. Például egy 1999-es, szteretípiákról szóló kutatást 2016-ban megpróbálták újra elvégezni, de nem ugyanaz az eredmény jött ki, azaz a kutatás érvényességét cáfolták (Finnigan & Corner 2016). 2017 óta azonban az 1999-es kutatást 1712-szer hivatkozták, a 2016-os cáfolatot viszont csak 52-szer.

Ezzel együtt a baloldaliak hajlamosak azt hinni, hogy a konzervatívok pszichológiailag defektusosak, míg a baloldali meggyőződés etikus, nyitott és tudományos. Mindemiatt a társadalomtudományos világ egyre inkább baloldali politikai visszhangkamra.